

DE LA *BALTA-ALBĂ* LA *LE LAC BLANC*. ÎN INTERIORUL
LOGICII AUTOCOLONIZĂRII – ÎNTRE O ORIENTALIZARE
CĂUTATĂ ȘI UNA JUCATĂ¹

FROM *BALTA-ALBĂ* TO *LE LAC BLANC*: THE INTERNAL
LOGIC OF SELF-COLONIZATION – BETWEEN A DELIBERATE
AND PERFORMED ORIENTALIZING

Ioan FĂRMUȘ

Universitatea Ștefan cel Mare din Suceava, România
Ștefan cel Mare University of Suceava, Romania

e-mail: ioan.farmus@usm.ro

Abstract

Starting from a comparison between the Romanian version of Vasile Alecsandri's short story *24 de ceasuri la Balta-Albă* [24 Hours in Balta-Albă] and its French version, entitled *Le lac Blanc (Balta alba)*. *Traduit du moldave* [The White Lake (Balta Alba). Translated from Moldavian], published in the pages of the prestigious journal *L'Illustration*, this article aims to highlight several aspects. On the one hand, that through the structural modifications he introduced to the original, the Romanian writer was preparing his text for an encounter with a different cultural space—a metropolitan one—and with an audience little or not at all familiar with the political situation of one of the emerging civilizations that, around the revolutionary year 1848, was knocking at the door of the modern nations. He did so in an original manner: first, by entering into dialogue with some of the texts that had opened the way for communication between the two cultural spaces; then, by correcting — through a skilful staging that targets colonial discourse — some of the perspectives exercised upon the Romanian Principalities, to which, by repositioning them on the map of the world, he attributed the status of an internal Other. On the other hand, that the modifications under discussion reflect an evident process of Orientalizing, which fits the logic of Alexander Kiossev's (cultural) metaphor of self-colonization — an Orientalizing that is both sought after and performed, since only in this way could that „Hegelian expectation of recognition” (Gandhi, 1996, p. 16) be fulfilled. This reveals an Alecsandri aware of the fact that, within the self-other dichotomy, the role of one is to recognize, while that of the other is to be recognized.

Keywords: Vasile Alecsandri; self-colonizing; cultural paradigm shift; Orientalizing; sly civility.

Rezumat

Pornind de la o comparație între varianta românească a povestirii *24 de ceasuri la Balta-Albă* [24 Hours in Balta-Albă] de Vasile Alecsandri și versiunea ei în limba franceză, *Le lac Blanc (Balta alba)*. *Traduit du moldave* [The White lake (Balta Alba). Translated from Moldavian], publicată în paginile reputei reviste *L'Illustration*, ne propunem în acest articol să evidențiem mai multe aspecte. Pe de o parte, că prin modificările de ordin structural pe care le aducea originalului, scriitorul român își pregătea textul pentru întâlnirea cu un alt spațiu cultural, unul metropolitan, și cu o audiență puțin sau deloc familiarizată cu situația politică a uneia dintre civilizațiile emergente care, în preajma anului revoluționar 1848, bătea la poarta națiunilor moderne. Și o făcea într-o manieră originală: mai întâi, intrând în dialog cu unele dintre textele care deschiseseră calea dialogului între cele două spații

¹ Article History: Received: 06.01.2026. Accepted: 07.02.2026. Published: 15.05.2026. No funding was received either for the research presented in the article or for the creation of the article.

culturale; apoi, corectând, grație unei abile puneri în scenă care vizează discursul colonial, unele dintre perspectivele exersate asupra Țărilor Române, cărora, reaşezându-le pe harta lumii, le atribuia statutul unui Celălalt intern. Pe de altă parte, că modificările aduse în discuție reflectă un evident proces de orientalizare, care intră în logica metaforei (culturale) a autocolonizării a lui Alexander Kiossev, o orientalizare deopotrivă căutată și jucată, asta pentru că doar așa se putea împlini acea *hegeliană așteptare a recunoașterii*. Ceea ce ne arată un Alecsandri conștient de faptul că, în dihotomia sine-celălalt, rolul unuia este să recunoască, iar al celuilalt, să fie recunoscut.

Cuvinte-cheie: Vasile Alecsandri; autocolonizare; schimbare de paradigmă culturală; orientalizare; civilitate vicleană.

1. Premise

Ducând și mai departe moștenirea culturală a lui Edward W. Said, decolonialismul, una dintre cele mai radicale teorii critice contemporane, consideră colonialitatea un proces care se extinde dincolo de imperialismul propriu-zis. În interiorul unei logici coloniale ar intra, susține Gunlog Fur (2006), de exemplu, și proiectul continental de modernizare a Europei, proiect care debuta pe la începutul sec. XIX, ceea ce face ca dihotomia fixă colonizator-colonizat să fie mult mai diversă și mai nuanțată. În felul acesta, sunt atrași în această dezbatere despre limitele fenomenului colonial și acei europeni care nu au fost implicați în experiențe imperialiste concrete. E cazul locuitorilor marginilor Europei, margini care, așa cum susține același teoretician, pot fi *dislocate și recreate*². Cu alte cuvinte, anumite zone ale „continentului alb”, între care și cea în care s-au aflat Țările Române, au traversat, în diverse momente din evoluția lor istorică, experiențe asemănătoare colonialismului. Aici, o anume gândire colonială a fost mereu prezentă, luând forme multiple. Pe una dintre ele o descrie Alexander Kiossev (2011) cu ajutorul metaforei *autocolonizării*, experiență traversată de mai toate națiunile emergente din sud-estul Europei, chiar de la debutul modernității lor culturale.

Problematica aceasta e tematizată ficțional de o serie de texte care chestionează discursul colonial, nu doar prin apelul la o retorică și un imaginar specifice, ci și printr-un act scriptic care performează, adică joacă și, implicit, denunță genul acesta de relații. Tocmai pentru că provin din spații culturale periferice, ele demonstrează existența unei *conștiințe a marginalității* care s-a manifestat în special în țările situate la multiplele granițe (istorice) ale Europei. Este vorba despre opere literare care, mizând pe ceea ce Homi K. Bhabha numește „sly civility” (1994, p. 265), înscenează, într-o manieră spectaculoasă și spectaculară, întâlnirea (și ciocnirea) a două civilizații, cu toate tensiunile ce derivă de aici: *cea dominantă*, reprezentând centrul, metropola, și *cea dominată*, reprezentând marginile, periferiile, întâlniri care nu exclude relațiile de putere. Folosindu-se de subterfugiile discursului parodic: mimetismul ironic, denunțarea stereotipului, ambivalența, limbajul duplicitar, aceste opere tematizează și teatralizează chiar raporturile care se stabilesc între margine și centru. Atunci când sunt traduse în limbile culturilor dominante – este și cazul povestirii lui Alecsandri, *Balta Albă* [The White Lake], și al traducerii sale în limba franceză, *Le lac Blanc* [The White lake], gândite de autor pentru a media imaginea Țărilor Române în metropola pariziană –, ele devin adevărate produse culturale ale periferiilor destinate exportului, într-o Europă de sec. XIX tot mai deschisă către a se privi pe sine în oglindă și a-și recunoaște limitele propriului discurs colonial și implicit ale propriului proiect european.

² În original, „dislodged and recreated” (Fur, 2006, pp. 494-495).

2. Refăcând un background cultural: proza călătorilor străini către Orient

Scrisă în vara lui 1847, într-un moment de înflorire a unei adevărate „literaturi balneare” (Diaconovich, 1900, p. 895), acel tip de scriitură creat special cu scopul de a promova obiective turistice locale și, mai departe, de a le plasa pe harta turistică autohtonă și europeană, povestirea *Balta-Albă* [The White Lake] avea să apară pentru prima dată, în 1848, în nr. 7 al *Calendarului pentru români* [The Romanian Calendar] (ulterior *Calendarul albinei* [The Beekeeper’s Calendar] al lui Asachi), cu titlul *24 de ceasuri la Balta-Albă* [24 Hours in Balta Albă], subintitulată *Observațiile cu caracter social ale unui francez* [The Social Observations of a Frenchman]. Retipărirea ei în *România literară* [Literary Magazine of Romania], înființată de Alecsandri însuși, în 1855, era precedată, în 1854, de publicarea (serializată, în patru numere succesive) a unei variante în limba franceză, în paginile reputatei reviste *L’Illustration. Journal universel* [L’Illustration. Universal Journal] (nr. 596, 597, 598, 599), cu titlul *Le lac Blanc (Balta alba). Traduit du moldave* [The White lake (Balta alba). Translated from Moldavian], sub semnătura Basile Alexandri, și însoțită de trei ilustrații aparținându-i lui Th. Aman. Ea făcea de fapt parte dintr-o galerie mai amplă de texte mai mult sau mai puțin ficționale³, care, trimise către metropola pariziană, încercau să familiarizeze un public francez, puțin cunoscător, cu imperatiile unei națiuni emergente. Un background cultural se forma inevitabil și la acesta se raporta și povestirea lui Alecsandri, așa cum vom încerca să demonstrăm în rândurile următoare.

Două direcții sunt de interes pentru discuția noastră. Întâi, un segment din literatura de călătorie, proza călătorilor francezi către Orient, interesată, începând cu sec. XIX, de explorarea interiorului continentului și de punerea sub semnul întrebării nu doar de convențiile genului, ci și de modul de a-l construi pe Celălalt. Apoi, acele texte care au precedat raportul întâlnirilor (coloniale) Est-Vest și care proveneau din Țările Române. Am aici în vedere cazul *Albumului Moldo-Valah* [Moldo-Wallachian Album], text care apărea inițial, în foileton, decupat în șase articole-scrisoare, între 5 august și 30 septembrie 1848, în paginile revistei *L’Illustration*, cu titlul *Album Moldo-Valaque, ou guide politique et pittoresque. A travers les Principautés du Danube* [Moldo-Wallachian Album, or Political and Picturesque Guide through the Danubian Principalities], reluat apoi într-un număr special al aceleiași publicații – în care se reproducea și poezia *Deșteptarea României* [Romania’s Awakening] a lui Alecsandri –, avându-i ca autori pe Adolphe Billecocq⁴ și pe pictorii și ilustratorii M. Bouquet⁵ și Ch. Doussault⁶. Un album deci care își propunea să suplimenteze informațiile lacunare despre Țările Române. Cele două surse reprezintă, cred eu, principalul teren pe care se mișcă, într-o manieră mimetică, ce amintește de discursul parodic, povestirea lui Alecsandri, intrând astfel într-un dialog subtil cu principalele produse culturale referitoare la un spațiu periferic precum Valahia, care au pătruns în metropola pariziană de sec. XIX, fără a fi însă niște produse autentice românești – texte deci

³ De exemplu, Adolphe Billecocq, *Album Moldo-Valaque, ou guide politique et pittoresque à travers les Principautés du Danube* [Moldo-Wallachian Album, or Political and Picturesque Guide through the Danubian Principalities] (1848); Charles Doussault, *La Valachie* [Wallachia] (1853) sau *Les églises valaques* [The Wallachian Churches] (1856), cărora li se adaugă și proza lui Vasile Alecsandri etc. Aceste texte publicate în *L’Illustration* au fost prezentate și chiar reproduse parțial în volumul semnat de Laurențiu Vlad, *Ecouri românești în presa franceză: L’Illustration, 1843-1944* [Romanian Echoes in the French Press: L’Illustration, 1843–1944], Editura Universității din București, 2016, pp. 47-61, 99-131.

⁴ Diplomat francez, îndeplinește misiuni în Suedia și Imperiul Otoman, și consul general la București, între anii 1839-1846, funcție din care a fost retras ca urmare a unor presiuni rusești după publicarea *Albumului*.

⁵ Acesta publică în 1843, la editura Goupil & Vibert, o colecție de gravuri intitulate *Vues et costumes pittoresques de la Valachie* [Picturesque Views and Costumes of Wallachia], strâns în urma călătoriei în Principate din anul 1840.

⁶ Cel din urmă semna, între 1853 și 1856, în aceeași revistă *L’Illustration*, o serie de articole, ilustrate cu desene proprii, dedicate realităților întâlnite în timpul propriei călătorii în Valahia: *La Valachie* [Wallachia] (1853), *Église Saint Georges à Bucarest* [Saint George Church in Bucharest] (1853) sau *Les rangs et les titres de la Valachie* [Ranks and Titles of Wallachia] (1854).

care nu reușeau să facă auzită ceea ce Spivak numea o veritabilă *voce a Celuilalt*⁷, o voce a subalternului.

Așadar, cu un an înainte de a o relua în *România literară* [Literary Magazine of Romania], Vasile Alecsandri publica în revista *L'Illustration* varianta franceză a povestirii *24 de ceasuri la Balta-Albă* [24 Hours in Balta Albă] cu niște modificări de structură și de conținut notabile, în ceea ce părea a fi o încercare de a corecta perspectivele exersate asupra Valahiei de către unii dintre atașatii culturali ai Franței la București. De ce o publică aici? Pentru că, prin aspectul ei inovator, grație corelației text-imagine pe care miza, *L'Illustration* era liantul perfect între un spațiu cultural de care se legau speranțele noastre de întemeiere ca națiune și un spațiu cultural puțin sau deloc cunoscut Occidentului. În plus, revista găzduise deja câteva serii de articole dedicate spațiului românesc, cea mai veche dintre ele figurând din 1844⁸. Era deci, prin profilul ei politic (de nuanță liberal-republicană), prin orientarea ei orientalistă (definită de un interes față de zonele îndepărtate și puțin cunoscute ale Europei, ca și de principalele evenimente ale momentului: colonizarea Algerului sau Războiul Crimeii), prin situarea pe piața de presă (deși relativ scumpă și vândută exclusiv în chioșcuri și librării, în principal prin abonamente, revista avea parte de un succes financiar incontestabil⁹), dar și prin publicul ei cultivat, receptiv la nou și la senzaționalul exotic (pe care voia deopotrivă să-l informeze și să-l fascineze) cea mai bună soluție pentru a completa un gol de informație și pentru a opera o schimbare de perspectivă asupra unei civilizații care bătea năzuitoare la poarta națiunilor moderne.

De ce *Balta-Albă* și nu alt text? Alecsandri ar fi avut o paletă mai largă de opțiuni când vine vorba despre tatonarea pieței culturale franceze. S-a oprit totuși la aceasta pentru că era cel mai bun produs de export din tot ce scrisese până în acel moment. Logica spațială pe care își construise povestirea îi permitea să așeze Țările Române, pornind de la o rețea hidrografică abil conturată, pe harta geografică a lumii, între țările europene, periferice, dar europene. Asta pentru că retorica și imaginarul colonial pe care le actualiza vorbeau cititorului parizian pe o limbă pe care o înțelegea, reușind astfel să inițieze un dialog nu doar cu un segment literar specific, proza călătorilor francezi către Orient, ci și cu produsele culturale referitoare la Valahia și Moldova semnate de trimișii metropolei în spațiul cultural autohton. În plus, ea corecta o serie de perspective exersate asupra Principatelor, și o făcea într-o manieră spectaculară, relevantă pentru un tip de conștiință a marginalității – înscenând totodată discursului colonial o farsă. Era în fond cel mai cosmopolit text al lui Alecsandri scris până în acel moment, candidatul perfect la a fi purtătorul de cuvânt al unei națiuni emergente.

3. Pe marginea discursului colonial – despre arta punerii în scenă

Iată de ce, prin cele două texte ale sale, *24 de ceasuri la Balta-Albă* [24 Hours in Balta Albă] și *Le lac Blanc (Balta alba). Traduit du moldave* [The White lake (Balta alba). Translated from Moldavian], și aceasta este ipoteza noastră, Alecsandri se angaja într-un demers dublu: (1) pe de o parte, denunța discursul colonial, acel proces al orientalizării vinovat de aruncarea civilizațiilor aflate la periferia Europei în poziția unui Celălalt indistinct, iar (2) pe de altă parte, se agăța de același discurs colonial (pe care-l legitima) din dorința de a obține ceea ce Hegel numea o *recunoaștere reciprocă*¹⁰, aspect care constituie miza raportului pe care o națiune

⁷ În original, „voice of the Other” (Spivak, 1988, p. 312).

⁸ Primul text care aducea în discuție spațiul autohton în revista *L'Illustration*, din 27 aprilie 1844, era o știre, inclusă în rubrica permanentă de politică generală *Histoire de la semaine* [Story of the Week], intitulată *La chambre valaque* [The Wallachian Chamber], însoțită de o gravură ce reprezenta Obșteasca Obicinuită Adunare a Țării Românești.

⁹ Tirajul revistei creștea de la 13.400 de exemplare, în 1843, la 24.121 de exemplare, în 1854 (Marchandiau în Vlad, 2016, p. 31).

¹⁰ Vezi și felul în care explică Hegel procesul în *Fenomenologia spiritului* [Phenomenology of Spirit] (Hegel, 2017, p. 110), i.e. modul în care conștiința de sine individuală se formează și devine conștiință de sine prin interacțiunea și recunoașterea de

emergentă căuta să-l întrețină cu metropola, la pătrunderea pe scena politică și culturală internațională. Duplicitatea devenea astfel, încă de la debutul procesului de modernizare a spațiului autohton, marca experienței culturale pe care Estul (de curând redescoperit) o cultiva în relația cu Vestul – în fond, expresia unui proces de autocolonizare care avea prețul său, aspect care avea și să întărească, și să erodeze, în timp, sentimentul identitar al culturilor (semi)periferice din sud-estul Europei. De altfel, poziționarea aceasta dublă (și duplicitară) față de procesul orientalizării se observă la mai multe niveluri ale povestirii sale: (1) și în felul în care se raportează la backgroundul cultural din care se revendică ambele-i texte, recte istoricul reprezentărilor culturale ale Valahiei trimise metropolei de către atașatii săi culturali; (2) și în strategiile discursive la care apelează – ne referim la maniera parodică în care autorul reciclează și resemantizează un imaginar geografic și o retorică de factură colonială; (3) și în relația care se stabilește între original și traducere – audiența pentru care era pregătit originalul, modificările aduse, publicul către care va fi orientată traducerea; (4) și în miza pe care o dă textului său, aceea de a media o serie de raporturi (inclusiv de natură colonială) cu Occidentul.

De aceea, în acest studiu, vom privi traducerea ca o problemă de *comunicare interculturală* care nu exclude un tip de experiență colonială, mai exact recunoașterea existenței unor raporturi de putere între două culturi aflate, ierarhic, la o distanță mare una față de cealaltă. De fapt, ceea ce întâlnim în ambele texte ale lui Alecsandri este un caz de „sly civility” (p.265), așa cum este ea teoretizată de Homi K. Bhabha în *The Location of Culture* (1994), acea operă care, mizând pe un model dialogic, își transformă actul scriptic într-unul performant(iv). Un exemplu de *autotraducere*, o *falsă traducere*, cum o numește, pe urmele teoreticianului indian, Robert J.C. Young, una care implică un anume „diplomacy” (2003, p. 141): deopotrivă o cale de acomodare la regulile culturale ale metropolei, dar și un mijloc subtil de evaziune, performantă inclusiv ca formă de rezistență subtilă, deghizată – cazul produselor culturale care vin dinspre periferii și care vorbesc Vestului pe o limbă pe care o înțelege, un discurs colonial tradus de un imaginar geografic și de o retorică specifică, prin care metropola se vede obligată să se privească pe sine în oglindă¹¹. O face mizând pe un subterfugiile parodiei, mimând discursul invocat și erodându-l în același timp printr-o foarte abilă punere în scenă. Două texte deci care atestă o anume conștiință colonială, rezultatul unor experiențe istorice traversate de una dintre culturile periferice europene, cea autohtonă. Acest „awareness” (Bhabha, 1994, p. 2), cu alte cuvinte, este cel care dă raporturilor coloniale întreținute cu Centrul o funcție dublă: de o parte, aceea de a denunța și ridiculiza discursul colonial și efectele sale (orientalizarea Estului, inclusiv pe acela al Europei); de altă parte, aceea de a căuta și de a obține recunoașterea celui alt (proces de *other-izare* care merge mână în mână cu unul de *fetish-izare*).

În *The Location of Culture*, Homi K. Bhabha explicitează acest tip de scriitură, pe care îl vede reprezentativ pentru acele texte care aleg să se traducă pe sine în culturile dominante prin imitație, mizând deci pe puterea de dislocare a celor mai importanți tropi culturali ai literaturii (post)coloniale, denunțarea stereotipului și imitația ironică, tropi pe care Alecsandri îi reciclează și îi resemantizează, întorcându-i chiar împotriva discursului care i-a creat.

Stereotipul este o componentă constitutivă esențială a discursului colonial, o reprezentare falsă a unei realități, creionate într-o imagine pe care colonizatorul se așteaptă să o găsească, deopotrivă rezultatul unui proces de simplificare și de reducere la o formă fix(at)ă. E una dintre strategiile discursive ale puterii care suprapune trei funcții principale: pe cea de cunoaștere, pe cea de identitate și pe cea de putere, scopul său fiind acela de a normaliza

---

către o altă conștiință de sine, totul culminând cu o luptă pentru recunoaștere. Extins la nivel colectiv, conceptul se poate aplica și în cazul formării conștiinței naționale.

¹¹ „False translation can also suggest the possibility of diplomacy and duplicity, what might be termed 'diplomacy', what the postcolonial theorist Homi K. Bhabha calls the 'sly civility' of different kinds of accommodation and evasion, often carried out as subtle everyday forms of resistance. This develops into a culture of lying, of the 'lying native', who translates him- or herself into the dominant culture by means of a mimicry that undoes the original” (Young, 2003, p. 141).

diferențele dintre *privitor/* cultura care privește și *privit/* cultura care este privită. Un element definitoriu în procesul de marginalizare a Celuilalt deci, dar – și aici intervine ambivalența din spatele oricărui proces de stereotipizare – și forma discursului puterii care facilitează relațiile coloniale. A identifica și a repune în circulație un stereotip însă înseamnă, așa cum susține același teoretician, și a lua poziție față de eficiența lui productivă, și a-i reconstrui *regimul de adevăr*¹². Valorificat așa cum o face Alecsandri, acest trop își expune ambivalența, acea duplicitate care l-a creat, acea *other-izare* care face din imaginea pe care o generează atât un obiect al dorinței, cât și un obiect al deriziunii. De aceea, identificarea ironică cu imaginile generate de un stereotip reprezintă poate cea mai eficientă metodă de care se poate folosi un produs cultural venind dinspre periferii de a chestiona limitele discursului reprezentational vestic, adică felul în care au fost construiți *străinul și străinătatea*.

Cealaltă componentă adusă în discuție de Bhabha, *imitația ironică*¹³, e una dintre cele mai eluzive și mai eficiente strategii de compromitere a discursului colonial. Mizând la rândul său pe ambivalență, ea brodează în jurul unui discurs dublu, jucat, camuflat, care repetă și denunță simultan. Potențialul ei subversiv constă în aceea că face vizibil procesul de vizualizare a puterii, care se vede obligată să se privească în oglinda dublă a textului. Făcând din *privitor* un obiect *privit*, ea se dovedește a fi o bună metodă de a contesta reprezentările identitare care au prevalat în discursul colonial la un moment dat. Străină de orice fel de formă de voință distructivă, ea dă mai degrabă curs dorinței de a genera un *Celălalt reformat*, deoarece, așa cum susține același Bhabha, imitația colonială traduce de fapt o dorință de apropiere a unui Celălalt recognoscibil, ca subiect al diferenței, care e aproape același, dar nu în totalitate¹⁴. Ea nu-și propune deci să distrugă platforma pe care se clădește, ci doar să o chestioneze, să o expună, să o erodeze. Dar nu este mai puțin adevărat că acest tip de discurs, parodic în fond, trădează, dincolo de potențialu-i subversiv, și plăcerea complacerii în poziția de obiect fetișizat, aspect care aduce în ecuație un anume consimțământ din partea subiectului procesului de orientalizării, care alege să se obiect-ifice în mod voit. Căci, chiar dacă e jucat, fără acest *consimțământ activ* (Bhabha, 1994, p. 109) strategiile mimetice nu funcționează. Pe această ambivalență își construiește Alecsandri strategia de a pătrunde în spațiul cultural metropolitan și de a iniția un dialog cu Occidentul.

4. Pornind de la original. Poziționări față de un anume background cultural

Spuneam în capitolele anterioare că felul în care scriitorul român și-a gândit cele două texte, originalul și traducerea, pare a indica un traseu, început cu *24 de ceasuri la Balta-Albă* [24 Hours in Balta Albă], operă ofertantă din punctul de vedere al posibilităților de a genera un dialog cu spațiul cultural francez, și împlinit de *Le lac Blanc (Balta alba)*. *Traduit du moldave*, [The White lake (Balta alba). Translated from Moldavian], varianta creată special pentru a penetra această zonă. Două texte deci ale căror efecte au în vedere în primul rând o schimbare de perspectivă. De aceea, între original și traducere există nu doar un raport de continuitate, dar și anumite diferențe, necesare atunci când vine vorba despre împachetarea unui produs literar venind dinspre periferii către metropolă. Originalul, de care ne vom ocupa în rândurile care urmează, conținea deja un întreg arsenal de strategii orientate către a provoca un dialog între două culturi, cea dominantă și cea dominată, cărora li se înscenează o foarte abilă întâlnire, o subtilă punere în scenă. Lucrul acesta se observă mai ales la nivelul backgroundului cultural pe care *24 de ceasuri la Balta-Albă* [24 Hours in Balta Albă] îl actualizează, căci imaginea

¹² În original, „regime of truth” (Bhabha, 1994, p. 96).

¹³ În original, „mimicry” (Bhabha, 1994, p. 122).

¹⁴ „Colonial mimicry is the desire for a reformed, recognizable Other, as a subject of a difference that is almost the same, but not quite” (Bhabha, 1994, p. 122).

creionată spațiului valah în text trebuie studiată, așa cum susține Edward Said în *Orientalism*, și prin raportare contextul cultural în care a apărut, și prin raportare la cultura care a creat-o.

Începând cu sec. XVIII și mai accentuat în sec. XIX, într-un context geopolitic favorabil Țărilor Române la început și nefast pe urmă, creat de ascensiunea Imperiului Țarist și decăderea Imperiului Otoman, asistăm la ceea ce s-a numit o „dilatare a Europei” (Muntean, 2003, p. 145), sinonimă cu un proces de recuperare a părții sale orientale. Fenomenul a dus la un interes crescut al occidentalilor față de noile teritorii, la care se putea ajunge pe calea Dunării, ale cărei Guri se liberalizau în această perioadă, moment propice pentru intensificarea schimburilor economice și de idei cu Occidentul, aspect care a făcut posibilă, în zona sud-est europeană, formarea unei veritabile *conștiințe naționale*. Astfel, interesele marilor puteri occidentale începeau să lucreze la ideea unui stat național Moldo-Valah, capabil să întrerupă influența crescândă rusă în Peninsula Balcanică. Pe fundalul acestor mișcări pe scena politică, sud-estul Europei începea să fie redescoperit de un Occident tot mai atent la mișcările produse în aceste teritorii relativ necunoscute. Asta grație rolului decisiv pe care-l va juca în zonă un actor geopolitic esențial: axa fluvială a Dunării, care lega Imperiul Otoman și Imperiul Țarist – și pe lângă ele Țările Române – de marile puteri coloniale vestice, Franța și Anglia, și care făcea posibil schimbul de idei între ele:

Contactul cu aceste teritorii, impresia produsă prin contact și consemnată se constituie ca o sursă valoroasă pentru descoperirea alterității atunci când observatorul are posibilitatea să facă comparații între realitatea punctului de contact de pe itinerar și realitatea locului de unde pleacă (Muntean, 2003, p. 107).

Astfel, fenomene conjugate precum criza orientală (Războiul Crimeii), liberalizarea Gurilor Dunării, diseminarea discursului naționalist, începutul modernizării spațiului sud-est european, intensificarea schimburilor economice și culturale între Orient și Occident sau apariția vaporului cu aburi, care favorizează călătoriile pe axa fluviului, vor stimula, în jurul anului revoluționar 1848, apariția în Franța a unei bogate proze de călătorie, ca și interesul pentru reeditarea mai vechilor memorii de călătorie în Orient. De acest fenomen își agață textul și scriitorul român.

Ca atare, în această secțiune voi aduce în discuție, în primă instanță, felul în care Alecsandri se raportează la tradiția prozei de călătorie care, așa cum susțineam în capitolele anterioare, lasă, începând cu sec. XIX, să se întrevadă o schimbare de optică: privirea cu suspiciune a discursului colonial. Astfel, Orientul lui Walter Scott, de exemplu, populat de băștinași cărora li s-a redat demnitatea, sau cel al lui Flaubert, care prezintă urme de poziționare parodică, nu mai e cel pe care îl construiau jurnalele secolelor precedente, ci un Orient așa cum a fost el orientalizat. Are loc acum, altfel spus, o chestionare, subtilă, la început, și tot mai deschisă, pe urmă, a categoriilor care descriu Orientul. Segmentul de proză de călătorie care ne va ocupa atenția în paginile care urmează este unul aparte: însemnările călătorilor francezi de la mijlocul sec. XIX, care, în drumul lor spre Orient, au traversat și Țările Române. Asta pentru că aici se găsește un bazin semantic la care Alecsandri se raportează. De aici își extrage el suma stereotipurilor pornind de la care își va construi textul prin imitație mimetică.

Câteva chestiuni sintetice referitoare la *proza de sec. XIX a călătorilor francezi prin Țările Române* trebuie aduse în discuție. Mai întâi corpusul de texte relevante pentru acest segment de proză de călătorie e destul de hibrid: memorii, jurnale de călătorie, albume, lucrări istorice și științifice etc. Autorii lor nu sunt neapărat scriitori, ci un corp destul de eterogen: artiști, diplomați, oameni politici, oameni de știință. Pentru ei, Țările Române nu reprezintă un scop în sine al călătoriei, ci un punct de interes într-un itinerar orientat către o altă destinație finală, în principal Imperiul Otoman sau Imperiul Țarist. Ca atare, contactul cu Moldova sau Valahia reprezintă o formă de tranzit sau o deturnare de la traseul inițial. Ruta pe care se face

călătoria implică de fiecare dată Dunărea, care devine liantul între Occident și noul Orient european, o rută parcursă dus-întors. Emisarii Centrului în acest tip de proză sunt întotdeauna produsul unei culturi urbane metropolitane. De aceea, cei mai mulți dintre ei folosesc același etalon, aceeași unitate de măsură în a judeca realitățile întâlnite în călătoria lor: progresul de tip occidental. Nu trebuie să ne mire deci nici că Țările Române, în care straturile de civilizație occidentală nu au pătruns decât parțial, cu precădere în rândul păturilor sociale de suprafață (de sus), le lasă acestora impresia unei civilizații incomplete, nici că mulți dintre acești călători străini vor reclama fie mediul străin, ostil, neprimitor, fie ospitalitatea consulilor francezi sau a noii boierimi. Dat fiind acest contrast, impresiile notate de unii dintre ei traduc o anumită dificultate în a înțelege esența noului spațiu. De aceea, aduse în discuție sunt în însemnările lor trecutul nefast, originile nobile, particularitățile lingvistice și culturale, moravurile și aspirațiile autohtonilor, dar și pitorescul și sălbăticia locurilor (în primul rând a malurilor Dunării sau a marii stepe valahe, i.e. Câmpia Bărăganului) și sărăcia cruntă a locuitorilor acestor spații.

Celălalt background cultural la care Alecsandri se raportează este reprezentat de o suită de texte despre Valahia care și-au făcut loc în paginile revistei *L'Illustration*, mai ales *Albumul Moldo-Valah* [Moldo-Wallachian Album] căruia francezii i-au dedicat – grație ineditului – chiar un număr special. Conceput cu câteva obiective politice clare, scrierea lui Billecocq reprezenta, la momentul apariției, atât o pledoarie în favoarea drepturilor românilor din cele două provincii istorice, cât și o reacție împotriva așa-zisului protectorat rus. Scris cu intenția clară de a demistifica niște preconcepții și de a așeza Țările Române pe harta lumii¹⁵, *Albumul* venea să completeze niște goluri și să livreze o imagine cât mai completă a Principatelor Dunărene. Încercarea de a monografia un spațiu și de a-l traduce publicului francez va face ca alături de bogatul text informativ al lui Billecocq să se găsească 47 de ilustrații, cele mai multe dintre ele aparținându-i lui M. Bouquet, completate de cele ale lui Ch. Doussault, menite a modela imaginarul colectiv metropolitan.

De ce și cum intră Alecsandri în dialog cu acest album? Dialogul de la distanță se face mai întâi în și prin paginile aceleiași reviste, *L'Illustration*, o publicație deschisă problemelor Țărilor Române, care a găzduit în timp mai multe articole dedicate spațiului valah, inclusiv pe cel mai important din epocă, *Albumul* lui Billecocq, căruia îi dedică și un număr *hors-série*. Există apoi o convergență tematică între cele două texte. Publicat inițial în 1848, în trei numere consecutive ale jurnalului, sub formă de șase scrisori, el reprezintă unul dintre primele texte trimise dinspre periferia moldo-valahă centrului. Nu însă și un produs periferic autentic, pentru că autorii acestuia, diplomați cu mari afinități pentru țara noastră, pe care au locuit-o suficient cât să o cunoască, nu erau decât niște emisari ai metropolei pe tărâm autohton. Firește că serviciul de imagine făcut Țărilor Române era imens. *Albumul* aducea la cunoștința unui public cultivat, într-o revistă prestigioasă, care împărtășea idealuri progresiste, această Civilizație de la Dunărea de Sud despre care existau doar informații lacunare sau confuze, așa cum reiese din prefața lucrării, acolo unde autorul susține că în Franța nu se va putea face niciodată lumină cu privire la Principatele Dunărene, căci o atmosferă de obscuritate și confuzie generală învăluie situația lor reală¹⁶. Interesant este că, încercând să surprindă caracteristicile locuitorilor acestui colț al Europei, Billecocq le reducea la trei: originea latină, amprenta ortodoxă a spiritualității și amestecul cultural între Orient și Occident. Observăm prin urmare aici o constantă, deoarece

¹⁵ De văzut și felul în care același Billecocq se raporta la situația Țărilor Române într-o scrisoare către Alecsandri, publicată, în traducere, în 1926, în revista *Propilele literare* [The Literary Propylea]: „Scumpe amice, purtarea mea politică, de la sosirea mea din Principatele Dunărene (acest ținut atât de necunoscut compatrioților mei), îmi pricinuieste regulat, din partea prietenilor mei, și chiar și din partea familiei mele, atari reproșuri, atari amărăciuni, și răceală încât trebuie numaidecât să-mi vii în ajutoru-mi cu fermecătorul d-tale spirit, dându-mi să port un fel de certificat sau 'laissez-passer', care să dovedească celor ce mă înconjoară că țara dv. nu este un mit, că voi, moldavi sau valachi, existați și nu eu v-am descoperit!” (Urechia, 1926, p. 26).

¹⁶ „[...] en France, ne pourra arguer, comme on le fait a chaque instant aujurd'hui, de l'obscurite, de la confusion qui entourent leur situation generale” (Billecocq, 1848, p. 2).

imaginea recurentă de țară plină de contraste a fost cultivată în mai multe locuri, de către diverși călători (nu doar francezi) în Principate, printre care și unul dintre ilustratorii *Albumului*¹⁷.

De la această constantă imagistică – un clișeu, în fond – pornea și Alecsandri atunci când proiecta povestirea *24 de ceasuri la Balta-Albă* [24 Hours in Balta Albă], semn că intenția sa era aceea de a completa și de a corecta această perspectivă și implicit de a intra în dialog cu una dintre cele mai importante surse de imagini referitoare la Valahia care ajunseseră în metropola pariziană via *L'Illustration*. De aceea, în original, autorul va face din călătorul francez – atenție, un zugrav sau un pictor, cum erau Bouquet sau Doussault – purtătorul de cuvânt al metropolei care, animat de proza de călătorie și de moda voiajului în Orient, debarca în Valahia ca într-un Nou Paradis, unul dintre tropii care desemnează marginea în discursului colonial. Optica sa, contaminată de propriile lecturi și de prejudecățile sale de locuitor al metropolei, va face imposibilă pătrunderea esenței noului spațiu, care, conform așteptărilor sale, trebuia să fie un Nou Orient. Doar străbătând-o la pas și cunoscând-o de aproape – cum se va întâmpla și cu autorii *Albumului*, ei înșiși la un moment dat călători spre Orient – va reuși el să distingă, grație ajutorului primit de la unul dintre companionii întâlniți pe baltă (un alter-ego auctorial de altfel), printr-un act de traducere, adevărata identitate a acestui spațiu periferic:

Eată, domnule, zicea el, o lume nouă, vrednică de a deștepta închipuirea d-tale de artist. Eată un târg de câteva mii de suflete, un târg ce s'a înființat în câteva zile și care peste câteva săptămâni se va șterge de pe fața pământului, întocmai ca Babilonia, ca Niniva; un târg în care nici o taină casnică nu se poate ascunde, din pricina lipsei zidurilor, a ușilor și a ferestrelor; un târg în sfârșit cu totul necunoscut Evropei, dar în care civilizația ei este reprezentată prin magazinele de scânduri a două marșande de mode! Eată o lume ce în ochii d-tale pare a fi sălbatică, dar care are soiul ei de civilizație deosebită. Aici ne găsim în împărăția contrasturilor celor mai originale; aici luxul și sărăcia, durerea și veselia, ideile nouă și ideile vechi, costumele Evropei și costumele românești, toate sunt unite la un loc, sunt mestecate la un loc și produc un efect neînchipuit atât ochilor cât și minții. (Alecsandri, 1848, p. 64)

Un Celălalt intern deci, o civilizației europene... de margine, hibridă, incompletă, dar europeană. Iar pentru ca platforma pe care-și construiește povestirea să funcționeze, Alecsandri a avut grijă să recondiționeze imagini standard despre Valahia, unele dintre ele recuperate din proza călătorilor francezi, altele prelucrate după ilustrațiile lui Bouquet sau Doussault: baluri de modă nouă, cai de poștă, popasuri în marea stepă, un consul străin cu dorobanți de pază etc. Așa se face că efectele pe care le construia scriitorul român cu ajutorul originalului său, pornind de la logica spațială a narației, erau următoarele: a denunța discursul colonial care arunca una dintre civilizațiile emergente în poziția unui Celălalt extern și a așeza Valahia pe noua hartă a lumii, afirmând în acest proces identitatea europeană a Civilizației de la Dunărea de Sud.

Pentru a realiza cele două obiective, Alecsandri se folosea mai întâi de o retorică și de un imaginar coloniale. Un călător străin decide, sub impresia unor lecturi și a modei momentului, să realizeze un voiaj către Orient, aducând cu el suma stereotipurilor despre spațiul de la Dunărea de Sud, care îl fascinează și pe care credea, în imaginația sa de colonizator, că îl va lua în posesie ca un nou Columb. Surpriza e că în locul visatelor aventuri, canibali și fiare sălbatice să găsească în Valahia o civilizație hibridă, care amestecă elemente de civilizație occidentală cu elemente de civilizație orientală și autohtonă. Confuziile sale se datorează atât backgroundului său cultural (hărțile mentale despre Valahia cu care a pornit la drum), cât opticii sale de tip colonial (o privire mioapă, confuză, telescopică, pe care și-o va corecta pe măsură ce va explora și pătrunde noul teritoriu). Astfel, resemantizând binomul

¹⁷ De exemplu, Doussault este acela care în art. *La Valachie* [Wallachia] aducea în discuție faptul că veșmintele moderne purtate de tinerii boieri sau burghezi români prin târguri le-ar fi atras epitetul, peiorativ, de „nemți”, care devine „nemțoli dracoli” în originalul *24 de ceasuri la Balta-Albă* [24 Hours in Balta Albă] (Doussault, 1853, p. 381).

familiar-străin, Alecsandri rescrie (și retraduce) identitatea civilizației de margine pe care călătorul francez o întâlnește la Balta-Albă, recalibrând-o într-un *Celălalt intern*. Pentru ca apoi, printr-o narație clădită în jurul unei logici spațiale subtile, să așeze Valahia pe cursul unei rețele hidrografice alcătuite din orașe-porturi care leagă ombilical Țările Române de marile metropole continentale, Viena și Paris, pretext pentru a afirma identitatea europeană a Principatelor Dunărene.

O întrebare pe care o puneam cu altă ocazie¹⁸ era de ce, în *24 de ceasuri la Balta-Albă* [24 Hours in Balta Albă], dintre toate imaginile posibile ale Parisului, Alecsandri o refuză pe cea modernă – de sursă a progresului, democrației și modernității sau de protectoare a națiunilor emergente – și o preferă pe cea colonială. Un răspuns ar fi acela că textul e proiectat din start pentru un public francez, care nu e cel metropolitan, pentru că inițial textul nu a circulat decât în spațiul autohton, ci cel alcătuit din ambasadorii ei culturali, cei mai mulți dintre ei diplomați și consuli, care au intrat în contact, în diverse circumstanțe, cu civilizația autohtonă – pe care unii au și tradus-o în scris. Rama povestirii, acolo unde naratorul-martor al textului se află în compania a trei prieteni, dintre care unul este tânărul zugrav francez care va relata mai departe aventura descinderii sale în Țările Române, face destul de clar faptul că povestirea este proiectată pentru un public format din trimișii culturali ai centrului către periferii – de ce nu chiar autorii *Albumului*, ei înșiși, la un moment dat, în cariera lor, călători străini către Orient și buni prieteni ai autorului. De altfel, textul e presărat cu multiple trimiteri fie la date biografice împrumutate din existența celor trei, fie cu prelucrări subtile ale unor clișee de epocă: toposul călătoriei spre Orient, identitatea de artist, de pictor a protagonistului, care-l face și purtătorul unor stereotipuri metropolitane, ruta parcursă de acesta, care face din Dunăre un liant între vestul și estul Europei, vina aruncată pe profesorul de geografie al călătorului francez¹⁹, consulul întâlnit la Brăila, drumul parcurs cu caii de poștă, parcurgerea mării stepe valahe, străjerul pe post de dorobanț întâlnit la Balta-Albă, contrastele care-l întâmpină peste tot, balurile de modă nouă, amestecul de vestimentație orientală și occidentală, trăsurile elegante etc. Unele dintre ele recondiționate din proza de călătorie a momentului, altele prelucrate după gravurile care împodobeau *Albumul* lui Billecocq. Toate acestea, așadar, aspecte menite a face din Valahia un spațiu recognoscibil, un tărâm familiar, până la un punct, marelui public francez.

5. Raportul original – traducere. Transformări aduse originalului

Spuneam în paginile precedente că încercarea de pătrundere în spațiul cultural francez a însemnat pentru Alecsandri a-și pregăti textul pentru întâlnirea cu un alt public, care nu știa mare lucru despre Valahia sau la care informațiile care au ajuns erau mai degrabă lacunare sau eronate. Mediatorii acestei întâlniri sunt multipli: revista *L'Illustration*, trimișii metropolei către periferie, memoriile lor de călătorie publicate în limba franceză, *Albumul Moldo-Valah* [Moldo-Wallachian Album], chiar și raportările repetate ale scriitorului român la o retorică și un imaginar geografic coloniale. De ce a ales Alecsandri revista *L'Illustration* am mai răspuns. Dintre toate aspectele invocate, continuitatea în ceea ce privește diseminarea de informații referitoare la Valahia probabil că a contat cel mai mult. Vorbim deci despre o audiență care avea deja un oarecare background cultural, cu care se putea lucra și care putea fi (mai) ușor modelat. În plus, publicul revistei era unul cultivat, animat de idei progresiste, un public care venea dintr-un mediu deschis problemelor cu care se confrunta Orientul și din rândurile căruia,

¹⁸ Vezi și art. *Procesul autocolonizării în povestirea Balta-Albă de Vasile Alecsandri. Un exercițiu de geografie literară*, în Ofelia Ichim (coord.), *Limbă, cultură și identitate românească*, vol. lucrărilor celei de-a XXIII-a ediții a Simpozionului anual internațional al Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide”, filiala Iași a Academiei Române, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2025, pp. 385-402.

¹⁹ Trimiteri la Lesage și la celebrul său *Atlas*, în care, conform *Albumului* lui Billecocq, în mod eronat, Moldova și Valahia figurau ca provincii încorporate deja Împărăției Ruse (Billecocq, 1848, p. 2).

în numele intereselor politice franceze, se recrutaseră diplomați, printre care și autorii *Albumului*.

Originalul, povestirea *24 de ceasuri la Balta-Albă* [24 Hours in Balta Albă], era oricum un text creat pentru a intra în dialog cu acești trimiși ai metropolei. Ce rămânea de făcut era o recalibrare a lui pentru întâlnirea cu un public metropolitan autentic, lucru ușurat și de faptul că spațiul cultural francez fusese deja fertilizat de jurnalele călătorilor străini către Orient, care-și traduseseră opera în capitala galică și care livraseră deja o imagine despre Valahia. Chiar dacă în proza amintită spațiul autohton era trecut printr-o optică îngustă, stereotipă, căci etalonul în funcție de care el era perceput era, de fiecare dată, progresul civilizațional sau adaptarea la modernitate, exista un precedent. De altfel, aceste clișee imagistice se vor dovedi a fi pentru Alecsandri o importantă resursă. Recondiționate prin imitație mimetică, ele își recăpătau în povestirea sa prospețimea.

De ce a mizat scriitorul român pe ele? În primul rând întrucât făceau din Valahia, pentru un public francez, puțin sau deloc cunoscător, un ținut recognoscibil. La aceasta se poate adăuga și platforma pe care el își clădește textul, una care face apel la o retorică și un imaginar geografic coloniale. Astfel, stereotipurile livrate de discursul oriental se vor dovedi a fi principala (re)sursă pornind de la care el va înscena întâlnirea a două civilizații, miza povestirii sale fiind realizarea unei schimbări de percepție, reșezarea Valahiei pe harta lumii și renegocierea poziției sale în cadrul ierarhiilor continentale. Or, pentru aceasta, Alecsandri se va folosi în principiu de două strategii: (1) pregătirea textului pentru întâlnirea cu noul spațiu cultural, care venea la pachet cu o suită de schimbări de ordin compozițional, naratologic sau ideologic și (2) brodarea pe marginea unui discurs colonial, dublată de recuperarea unor clișee imagistice resemantizate printr-un proces de recondiționare parodică. Motiv pentru care putem vorbi, referindu-ne la povestirea *Le lac Blanc (Balta alba). Traduit du moldave* [The White lake (Balta alba). Translated from Moldavian], despre un caz de *autotraducere*, o mostră de „sly civility” (Bhabha, 1994, p. 265), simulată în original, dar care acum, în varianta franceză, se împlinea.

Când Edward W. Said își propunea să analizeze discursul orientalist și reprezentările periferiilor pe care le generează, o făcea prin prisma a două ținte: (1) una viza *formarea-i strategică*, motiv pentru care aducea în discuție relațiile care se stabilesc între text și context, adică backgroundul cultural la care autorul se raportează; (2) cealaltă viza *localizarea-i strategică*, adică poziția auctorială față de aspectul reprezentat, tradusă în text prin tipul de structură pe care se mizează, prin tipul de voce narativă adoptată sau prin tipul de imaginar la care scriitorul se raportează. Percepute ca strategice, aceste tehnici sunt pentru Said orientate către un anumit public, deci urmăresc niște efecte – principalul: construcția unei imagini a Celuilalt, pe care îl reprezintă și în numele căruia discursul colonial pretinde că vorbește. Chiar dacă propus pentru a analiza discursul puterii, acest model binar poate fi utilizat și în cazul povestirii lui Alecsandri, de vreme ce el mediază și înscenează întâlnirea a două culturi ierarhic disproporționate. Despre prima dintre strategii am vorbit în capitolele anterioare, pe cealaltă o vom aduce în discuție aici, urmărind mai ales transformările la care prozatorul român își supune textul pentru a-l pregăti pentru întâlnirea cu spațiul cultural francez.

Schimbările de *natură structurală* au în primul rând rolul de a echilibra compozițional textul și de a-i da un plus de claritate tematică. În acest sens, Alecsandri dă povestirii sale un subtitlu menit a evidenția faptul că avem de-a face cu un produs cultural al periferiei: *Traduit du moldave*. Acțiunea e delimitată în capitole subintitulate succesiv: *Decouverte de la Valachie* [Discovery of Wallachia], *Voyage a travers les steppes* [Journey Across the Steppes], *Le village de Balta* [The Village of Balta], *Le lac Blanc* [The White lake], *Contrastes* [Contrasts], *Vive la France* [Long Live France], *Paris dans les steppes* [Paris in the Steppes], făcând-o practic mai omogenă și mai ușor de urmărit. Totodată, cele două părți ale ei, cea în care acțiunea se află sub un regim nocturn, dominat de prejudecățile și impresiile confuze ale călătorului

francez, și cea în care regimul diurn predomină, iar dilemele i se clarifică, se află într-un perfect echilibru.

Un alt set de modificări structurale e menit a accentua latura propagandistică a povestirii. Se face mai ales prin inserarea unor secvențe care în original nu există, de exemplu, călătoria prin marea stepă valahă, replică (ușor parodică) după proza călătorilor francezi, prin care un element care definea imaginarul vestit e adaptat realităților pe care noul călător străin le întâlnește. Se face, și mai vizibil, prin compilarea unor texte special alese pentru a spune povestea unei nații, drept exemplu, cazul poeziei *Păsărica* [The Little Bird] a lui Alecsandri, *Le petit oiseau* în traducerea franceză, atribuită în text tânărului boier N..., și traducerea alegorică pe care acesta din urmă i-o face (Paulin et al., 1854, p. 119).

Dar poate că cea mai consistentă modificare este aceea a ramei. În original, naratorul-martor, o figură auctorială, fără îndoială, aflat în compania unor amici, dădea cuvântul unuia dintre ei, un tânăr pictor francez care, dorind să facă o călătorie, la modă în epocă, spre Orient, face un mic detur în Valahia pentru a cunoaște această civilizație uimitoare de la Dunărea de Sud. În felul acesta, Alecsandri își orientă textul către o audiență intenționată, alcătuită din atașajii culturali ai metropolei. În varianta tradusă însă, datele se modifică. Aici, călătorul străin nu mai este un tânăr zugrav, rătăcit pe plaiurile valahe, ci domnul conte de B***, un tânăr parizian, proaspăt evadat din faubourg-ul St-Germain, care călătorea în acel moment în Orient. Deci un exilat, figură aparte în proza călătorilor francezi, care intră în scenă abia odată cu deceniile 5-6 ale sec. XIX, după eșecul noii revoluții franceze (și a celei române). Aspectul acesta nu mai este o strategie clasică de căutare a senzaționalului, ci o modalitate de a accentua nuanțele politice ale povestirii. Noua audiență ficționalizată, în schimb, e alcătuită dintr-un grup de domnișoare din înalta aristocrație moldovenească (Paulin et al., 1854, p. 77), căroro contele le răpește atenția cu povestirea călătoriei sale. Cel din urmă este aici un personaj mai stabil, mai sigur pe el și pe cunoștințele sale, mai rațional; singurul lui defect ar fi doar un bagaj de cunoștințe limitat despre Valahia. Rama ne spune astfel că povestirea e menită să cucerească.

Schimbările de *natură narativă* sunt mai diverse și au în principal rolul de a corecta parțial șarja înscenată călătorului străin ca purtător al unei priviri coloniale. Aici nu e vorba doar despre schimbările identitare menționate mai sus, care dau opticii sale mai multă profunzime, căci el nu mai trăiește exclusiv sub regimul impresiilor, ci înțelege și singur, fiind conștient de faptul că lipsa lui de experiență îi joacă feste, iar unde nu înțelege cere clarificări. Față de original, acolo unde tizul său, tânărul zugrav, e tratat cu o ironie de multe ori mușcătoare, reputația sa rămâne intactă. Perspectiva lui este în continuare cea a unui trimis al metropolei, dar tratamentul de care are parte e mai puțin caricatural, dată fiind apartenența lui la societatea înaltă franceză și participarea-i la revoluția pașoptistă. În plus, condiția lui de exilat e relevantă pentru chiar actul bovaric auctorial din spatele textului – deci o experiență pe care a traversat-o și Alecsandri.

Un alt set de modificări au explicit rolul de a facilita întâlnirea publicului cititor francez cu un produs cultural al periferiilor. Amintim aici mai întâi apelul la un imaginar itinerant sau geografic mult mai bine delimitat. Datele desfășurării acțiunii sunt mai exacte; de exemplu, pentru momentul imbarcării pe vasul companiei maritime Lloyd este aleasă ziua de 5 iulie (Paulin et al., 1854, pp. 77). Totodată, traseul pe care îl parcurge călătorul străin pentru a ajunge în Valahia e mai clar conturat. Noi orașe-porturi sunt inserate pe ruta care leagă centrul Europei de Marea Neagră și Orient: Presburg, Peth, Mohacs, Peterwardein, Semlin, Belgrad, Orsowa, Porțile de Fier, Widin, Kalafat, Turnu, Nicopolis, Giurgiu. Valahia însă nu mai e o simplă destinație ocolitoare, ci un spațiu la care călătorul străin se întoarce, căci povestea pe care o spune e a primei lui sosiri în țară.

La fel de important în a pregăti dialogul dintre cele două civilizații e și apelul la un imaginar colonial mult mai adaptat experiențelor culturale orientale. De exemplu, atunci când contele de B*** explorează malurile Valahiei, primul contact accentuează notele primitive ale

teritoriului cercetat. Întâia urmă de umanitate pe care o întâlnește în cale e o tabără de țigani, de unde foarte ușor sare la concluzia că această țară ar fi locuită de „caraibi, canibali și... fanatici” (Paulin et al., 1854, pp. 77). Tot el crede că Brăila ar fi de fapt un port comercial înființat de niște aventurieri mai îndrăzneți. Cu alte cuvinte, un fel de colonie.

Cele mai substanțiale și de efect transformări aduse originalului sunt schimbările de natură ideologică. Ele pun în centru mai ales imaginea Valahiei – o imagine îmblânzită, curățată, muzeificată, mai atent pregătită ca produs de export. Prin ele, Alecsandri corectează privirea asupra Valahiei, chiar și față de original. În primul rând, imaginea de spațiu neprimitor este mai bine balansată. Sursele ei sunt fără îndoială mărturiile călătorilor francezi prin țară, publicate și republicate în anii `40-`50 ai sec. XIX, care schițau teritoriului autohton o imagine adânc contrastantă, totul depinzând de backgroundul și de experiența fiecăruia. De o percepție negativă, de exemplu, are parte mai ales de la exilații francezi care fie repetă experiența ovidiană, fie sunt marcați de nostalgia civilizației pe care au lăsat-o în urmă²⁰. Așa se face că în varianta franceză a povestirii, călătorul străin nu mai vine înarmat cu pistoale, senzația de teamă e mai bine controlată, iar spiritul său de aventură e altfel stimulat. Acesta e mai puțin o victimă a propriilor prejudecăți sau a unui spațiu neprimitor; accentul cade mai mult pe ideea de inițiere în tainele unei civilizații deloc sau puțin cunoscute metropolei. Căci, spre deosebire de dublul său din varianta românească, contele e tratat de la bun început ca un oaspete de seamă.

În traducerea franceză, Alecsandri folosește mai bine un imaginar colonial, mitologic, aventurier cu care publicul francez era deja familiarizat. Pe de o parte, imaginea unei Franțe ca sursă de colonialitate e diminuată față de original. Autorul trebuie să-și fi dat seama de potențialul ofensator al acesteia, chiar dacă scopul inițial era sancționarea unui tip de privire care, orientalizând, transforma Valahia într-un Celălalt extern. În noua variantă, autorul are grijă să-i redea Franței, printr-un capitol special, intitulat *Vive la France* [Long Live France], imaginea ei modernă, aceea de izvor de progres, libertate și democrație, dar mai ales de protectoare a națiunilor moderne emergente:

Cela dépend des circonstances; mais, en attendant, la France ne pense guère à nous, qui pourtant pensons toujours à eile. Quoi qu'il en soit, mes amis, vive la France quand même! vive cette France bien-aimée, que nous autres Moldo-Valaques allons chercher à travers sept cents lieues de route pour y puiser l'amour du progrès et de la liberté à la grande nation française, dont nous aimons jusqu'aux défauts, comme on aime les défauts d'une sœur chérie! (Paulin et al., 1854, p. 119).

Pe de altă parte, notele de civilitate ale Valahiei sunt augmentate. Civilizația contrastantă, caracteristică unui spațiu periferic, este făcută cunoscută tânărului conte mai întâi pe malul Bălții-Albe. Și e vorba nu doar despre un amestec de influențe venind din zone diferite (orientală, păstrată de boierii în vârstă; occidentală, preluată de boierii tineri; sau autohtonă, conservată de țărani), ci și de unul social, etnic sau de gen²¹. De vină pentru sărăcia care caracterizează populația autohtonă, țărănimea în principal și întreaga țară prin extensie, ar fi, află călătorul străin în palatul tânărului boier N..., cu care se împrietenește de curând, condițiile vitrege, istoria tragică a țării de peste veacuri, așa-zisul protectorat rus sau nepăsarea Franței, care, pare-se, și-ar fi abandonat una dintre țările surori. De altfel, scopul acestui episod, propagandistic în fond, e acela de a crea ceea ce s-ar numi *simpatie față de nativi*, exact ceea

²⁰ Vezi dedicația adresată vicontesei Batistine de Sussy care deschide volumul de memorii al generalului și diplomatului francez Auguste de Lagarde, *Voyage de Moscou a Vienne par Kiof, Odessa, Constantinople, Bucharest et Hermannstadt ou lettres adressees a Jules Grifith: par le comte de Lagarde* [Journey from Moscow to Vienna via Kiev, Odessa, Constantinople, Bucharest, and Hermannstadt, or Letters Addressed to Jules Grifith, by the Count of Lagarde] (De Lagarde, 1824, pp. v-vi), lucrare republicată în alte două ediții, la Londra, în 1825 și 1831.

²¹ Vorbim, în fond, despre un topos aparte, acela al băilor ca spații sociale carnavalesci, în care relațiile și ierarhiile sociale obișnuite se estompează pe durata desfășurării excursiei/ concediului/ recuperării etc.

ce se voia și prin textele (neo)coloniale de sfârșit de sec. XIX și mai ales prin cele de început de sec. XX, inclusiv prin *Albumul* lui Billecocq²².

Astfel, Alecsandri trebuie să fi înțeles rapid că europenitatea unei țări se măsoară cu un instrument civilizațional așa cum îl cunoșteau locuitorii metropolei. Prin urmare, cu cât mai mare distanța față de centru cu atât mai vizibil contrastul, lipsa, primitivismul aparent. Așa se poate înțelege felul cum îi este explicată călătorului străin pauperitatea locuitorilor autohtoni și tot așa se poate înțelege introducerea în text, foarte subtilă de altfel, a dezbaterilor despre țigani (Paulin et al., 1854, p. 119), etnie care strânsese deja simpatia Europei – și nația cea mai apropiată de condiția sclavilor coloniali, despre care aflăm că au fost deja eliberați de către boierii tineri²³. E în acest detaliu un semn major de civilitate și o pată curățată în ochii Europei. Însă, chiar dacă diminuată, imaginea colonială a Franței nu dispăre întru totul. Ea e încă actualizată în varianta franceză, căci până la urmă, păstrând raportul de forțe, Franța rămâne o metropolă, iar Valahia una dintre periferii, una dintre (auto)coloniile ei.

6. Translatând un spațiu

Ideea de reprezentare, susține Edward W. Said, unul dintre primii critici care reușea să articuleze în mod coerent o teorie despre orientalism, prin care demonstrează cât de adânc e infiltrat discursul colonial în cel cultural, e prin natura sa teatrală. Astfel, imaginația europeană, susține el, a fost hrănită, secole de-a rândul, de un repertoriu cultural care a proiectat Orientul într-o imagine când exotică și paradisiacă, când terifiantă și infernală. Această dimensiune teatrală a discursului colonial o conștientizează, din poziția de locuitor al periferiei, nu oricare, ci un diplomat, și un scriitor ca Alecsandri. Dacă proza călătorilor francezi făcea din debarcarea în Valahia o anexă în drumul spre Orient, practic un detur de la ținta inițială, orientalizarea devenea și ea un proces căruia îi vor fi anexate inclusiv Țările Române, grație situației lor, în epocă, când sub suzeranitate otomană, când sub un așa-zis protectorat rus, când într-o logică, autodeterminată e adevărat, (auto)colonială. Așadar, în spiritul raportării la un discurs al puterii ce mediază relațiile dintre centru și margini își construiește și Alecsandri cele două povestiri.

Felul în care își proiectează el textele menite a intra în dialog cu metropola arată că traducerea nu este și nu a fost niciodată nici un simplu act lingvistic, nici un discurs inocent, ci un proces cultural deloc străin de relațiile de tip colonial. Nu e vorba doar despre un proiect gândit poate ca întreg, început de *24 de ceasuri la Baltă-Albă* [24 Hours in Balta Albă] și împlinit de *Le lac Blanc (Balta alba)*. *Traduit du moldave* [The White lake (Balta alba). Translated from Moldavian] – aspectul în sine nu contează, ce contează e că ambele texte evidențiază același efort de a intra în dialog, pe căi și cu instrumente diferite, cu spațiul cultural metropolitan – ci despre modificările pe care autorul le-a adus de la un text la altul, care arată că strategia dialogică pe care mizează este adaptată în funcție de mizele și de efectele urmărite.

Originalul, adresat unui public format din trimișii metropolei către periferii, așa cum reiese din ramă, pune în scenă întâlnirea celor două spații culturale, cel dominant francez și cel dominat valah, într-o manieră mai apăsător colonială și, drept consecință, mai apăsător parodică. Buni prieteni, cunoscători și apărători ai spațiului cultural românesc, Billecocq & comp. nu ar fi găsit ofensatoare maniera în care Alecsandri recondiționează stereotipurile culturale livrate de proza călătorilor francezi spre Orient. Tratatamentul caricatural al călătorului străin, denunțarea privirii sale confuze și impregnate de prejudecăți, imposibilitatea acestuia de a desprinde esența spațiului în care pășește, ironizarea așteptărilor create de lecturile sale nu traduc decât un efort de a înscena discursului colonial, situat în spatele acestui tip de literatură,

²² Aspectul poate fi remarcat în scrisoarea care deschide textul *Albumului* și pe care Adolphe Billecocq i-o adresa deputatului francez, domnului C***, unul dintre cei care au finanțat efortul cultural, convins de faptul că scrierea sa va reuși să genereze, grație naturii sale informate, simpatie politică pentru locuitorii Principatelor Dunărene. (Billecocq, 1848, p. 1).

²³ Alecsandri însuși o va face imediat ce va intra în posesia moștenirii părintești.

prin mijloacele ironiei mimetice, o farsă. Scopul ei: a-l face vizibil. Miza cealaltă a originalului, mai importantă poate decât denunțarea discursului colonial, e modificarea imaginărilor geografice și re poziționarea Valahiei pe harta lumii, corectarea privirii coloniale și situarea Țărilor Române în poziția unui Celălalt intern, și pornind de aici, legarea acestui spațiu cultural periferic, pe linia axei Dunării, de marile metropole europene; aspect care marca o schimbare de paradigmă culturală: reorientarea către Occident și, inerent acestui proces, (auto)colonizarea.

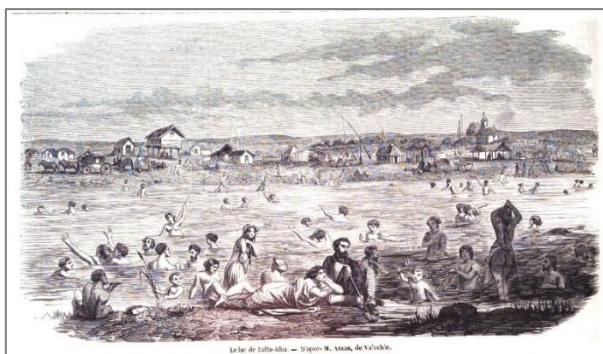
Traducerea, în schimb, e un produs cultural cu totul diferit. Se adresează unui alt public, care, invitat să se privească în oglinda textului lui Alecsandri, ar fi putut reacționa negativ. Deși mizează pe aceeași retorică și imaginar coloniale, utile caracterului dialogic al textului, efectele urmărite sunt mai atent dozate, ironia e mai puțin mușcătoare, iar discursul parodic e orientat cu precădere spre toposuri culturale ușor de recunoscut. Drept urmare, lucrurile sunt împinse arareori spre caricatură. Atenuarea efectului denunțător al farsei înscenate discursului colonial care vine dinspre metropolă e compensată, pe de altă parte, de un efort explicativ mai intens. Peste tot, din momentul în care calcă în Valahia, călătorul străin e întâmpinat de personaje-translator care încearcă să-i explice natura, stratificarea socială și funcționarea unui civilizații cu origini străvechi (comune), pe punctul de a se consolida ca națiune. În plus, imaginea colonială a Franței, mai evidentă în original, e completată de cea modernă, pentru că, în *Le lac Blanc* [The White lake], miza textului lui Alecsandri e alta: intenția de a traduce un spațiu, dacă nu cumva intenția Valahiei de a se traduce pe sine ca spațiu. Și pornind de aici, putem vorbi despre un caz de ceea ce Robert C.J. Young numește *autotraducere*²⁴. Autotraducere în mai multe sensuri: (1) și acela de produs al periferiilor trimis către metropolă; (2) și acela de scriere care încearcă să traducă un spațiu cultural unui alt spațiu; (3) și acela de text tradus de autorul însuși și împachetat pentru export; (4) dar și acela de operă prin care un scriitor aparținând periferiilor obliga un public metropolitan să se privească în oglinda parodică a propriului discurs colonial. În fond, una dintre cele mai subtile strategii de a denunța acest tip de discurs și de a-l întoarce împotriva lui. Cu alte cuvinte, Alecsandri, mizând pe un model dialogic, înscenează în ambele sale texte întâlnirea a două spații culturale apelând la elemente de discurs parodic, strategie specifică culturilor periferice europene, care intră în logica (auto)colonizării despre care vorbea Alexander Kiossev. Un act scriptic performant, mimat, jucat, deghizat, care caută, prin ironie mimetică: (1) să producă un efect la nivelul mentalului, al percepției privitorului, (2) să atragă din partea lui o anumită reciprocitate – altfel spus, transformarea colonizatorului într-un supporter al nativului. Act scriptic reprezentativ pentru culturile subalterne, care se traduc pe sine (sau aleg să o facă) în culturile dominante prin imitație.

Și o va face într-o manieră abilă. O dată pentru că denunță discursul colonial care caracterizează relațiile dintre două civilizații inegale. A doua oară pentru că întoarce acest discurs împotriva sa. În textul lui Alecsandri așadar, privitorul se vede privit. Asta pentru că ținta ironiei sale mimetice e perspectiva generată de proza călătorilor francezi spre Orient – bazinul imagistic de unde își împrumută stereotipurile: călătorul străin, periferiile europene ca Nou Orient, privirea confuză, dorința de aventură, gândirea prefabricată etc. Deci un tip de discurs specializat în a vorbi în locul celui alt, nu o dată acuzat de practici discriminante. Și toate acestea într-o epocă care începea să se îndoiască de puterea privirii europene de a-l cunoaște și mai ales de a-l reprezenta pe Celălalt. Ca atare, oglinda dublă pe care o propune povestirea lui Alecsandri pe de o parte contestă imaginea Valahiei așa cum a fost ea pusă în circulație în spațiul cultural francez de către proza de călătorie spre Orient, iar pe de altă parte propune metropolei o altă imagine, care o corectează pe cea precedentă, conștientă însă de faptul că ceea ce se livrează este în fond tot o imagine.

²⁴ În original, „self-translation” (Young, 2003, p. 29).

Iar unul dintre instrumentele capabile să realizeze acest tip de dislocare: *denunțarea stereotipului*. Astfel, stereotipă e nu doar construcția călătorului străin, ci și privirea lui, mentalitatea lui contaminată de clișeele prozei de călătorie, percepția lui despre spațiile periferice. Recondiționând un lanț de imagini-clîșeu, Alecsandri înscrie discursului colonial o farsă. Căci tot ce se desfășoară în povestirea sa se derulează într-un regim al spectacolului și al spectaculosului. Acestea se observă mai bine în original, acolo unde ironia mimetică e dezlănțuită, iar caricaturizarea face din călătorul străin un adevărat personaj de hârtie. În ciuda semnalelor pe care le primește pe parcurs sau în ciuda contactelor directe cu noul spațiu, inclusiv traducerea pe care i-o face unul dintre prietenii pe care și-i face la Balta-Albă, el rămâne până la final incapabil să pătrundă esența spațiului cultural pe care îl calcă. Puterea lui de pătrundere, un loc comun în proza de călătorie, celebra putere de pătrundere europeană, se dovedește a fi insuficientă, căci în finalul textului, Valahia rămâne în continuare o enigmă pentru el. În versiunea tradusă însă tratamentul parodic e îmblânzit, o dată pentru că publicul țintă e altul, și a doua oară pentru că caricaturizarea privirii vestice generatoare de stereotipuri trebuie să i se fi părut autorului ei nediplomatică. Dar asta nu înseamnă că a dispărut cu totul. Pe fundalul povestirii *Le lac Blanc (Balta alba)* [The White lake (Balta alba)] rulează încă parodia discursului colonial.

Ce accentuează în schimb traducerea e o anumită fetish-izare a spațiului cultural pe care Alecsandri prin povestea sa încearcă să-l traducă publicului francez, pentru că, în ciuda faptului că una dintre mizele celor două variante ale povestirii este aceea de a denunța discursul colonial, cealaltă indică opusul: căutarea acelei priviri voyeuriste. Astfel Valahia, așa cum le-o prezintă occidentalilor autorul povestirii, face jocul discursului oriental și se *other-izează* singură, exotizându-se și erotizându-se. Cu ce scop? Din dorința de a se prezenta publicului francez ca un obiect al plăcerii, ca o națiune dezirabilă. Lucrul acesta se observă cel mai bine la final, în imaginea sub care e proiectat mirajul căutat, Balta-Albă, imagine emblematică pentru tot ceea ce Valahia vrea să însemne pentru publicul occidental: un nou paradis, un nou tărâm, alternativă la ceea ce Occidentul poate oferi, o civilizație de amestec, un *spațiu neutru*, cum îi spune autorul însuși, un „third place” (Bhabha, 1994, p. 56), cum i-ar spune Bhabha, care anulează diferențele de natură civilizațională, socială, etnică sau de gen – adică în care categoriile prin care fusese gândit și produs Orientul se estompează, pierzându-și astfel validitatea.

Valahia e clar altceva. Lucrurile devin și mai evidente dacă ne oprim atenția la ultima dintre ilustrațiile semnate de Th. Aman care împodobesc versiunea franceză a textului: un spațiu edenic, nediferențiat, adevărat obiect al plăcerii, un paradis liber(tin) ce traduce, dincolo de o prelucrare clișeizantă, un ambivalent *consimțământ activ*, cum numește Bhabha, reinterpretând conceptul lui Foucault, complacerea în obiect-ificare²⁵. Imaginea, menită a reda perspectiva unui călător străin, e relevantă pentru statutul cu care e investită Balta-Albă de la bun început – acela de miraj (oriental?), loc al anulării oricăror diferențe, inclusiv cele civilizaționale, regionale, etnice, sociale, de gen cu care rulează discursul colonial.

De ce să apeleze autorul la aceste două mișcări care duc în direcții diferite? Și mai departe de ce pornește în povestirea sa de la a denunța discursul colonial pentru ca apoi să se

²⁵ „Like voyeurism, surveillance must depend for its effectivity on ‘the *active consent* which is its real or mythical correlate (but always real as myth) and establishes in the scopical space the illusion of the object relation’ (my emphasis). The ambivalence of this form of ‘consent’ in objectification – real as mythical – is the *ambivalence* on which the stereotype turns and illustrates that crucial bond of pleasure and power that Foucault asserts but, in my view, fails to explain” (Bhabha, 1994, p. 109).

agațe de el, relegitimându-l. Ce traduce de fapt acest consimțământ dat procesului de orientalizare? Strategia se lasă încet deslușită, căci dacă Valahia lui Alecsandri se *other-izează*, o face pentru că numai așa poate obține ceea ce se râvnește: recunoașterea celorlalți, căci, așa cum susține Leila Ghandi, în dihotomia sine-celălalt, rolul unuia e să recunoască, iar rolul celuilalt e să fie recunoscut. Doar așa, în respectivul context politic, se putea împlini ceea ce aceeași teoreticiană numea *hegeliana așteptare a recunoașterii*²⁶.

Diplomat, Alecsandri știe că aceleași relații de tip colonial care au aruncat Valahia în poziția unui Celălalt extern pot fi folosite și pentru a-i reda locul între națiunile europene emergente, și pentru a-i renegocia poziția în ierarhia europeană, din poziția unui Celălalt intern de data aceasta. Atitudine din categoria „sly civility” (Bhabha, 1994, p. 265) care reflectă ipostaza aceea dublă, jucată, camuflată, înșelător diplomată; atitudine care intră ea însăși în logica (auto)colonizării. Agățându-se de discursul colonial, conștient deci că totul e imagine și că relațiile de putere sunt o realitate de neocolit, scriitorul român vrea să facă din Valahia nimic altceva decât un obiect dezirabil. În maniera aceasta dă el textului său (sau textelor sale, mai bine spus) mai degrabă puterea de a traduce decât de a reprezenta un spațiu.

Referințe:

- Alecsandri, V. (1848). 24 de ceasuri la Balta Albă (1847). Observațiile cu caracter social ale unui francez [24 Hours in Balta Albă (1847). The social observations of a Frenchman]. *Calendarul albinei*, 7, 39-58.
- Alexandri, B. (1854). Le lac Blanc (Balta alba). Traduit du moldave [The White lake (Balta alba). Translated from Moldavian]. *L'Illustration. Journal universel*, 596 (XXI), 77-78, 597 (XXII), 85-86, 598 (XXIII), 99-100, 599 (XXIV), 119.
- Ahrweiler, H. (1985). L'image de l'autre et les mécanismes de l'altérité [The image of the other and the mechanisms of alterity]. *Rapports du XVIe Congrès international des Sciences Historiques*, Stuttgart, 25 août-1er septembre 1985, (I) 1-13.
- Bhabha, H.K. (1994). *The Location of Culture*. Routledge.
- Billecocq, A. (1848). *Album Moldo-Valaque, ou guide politique et pittoresque a travers les Principates du Danube* [Moldo-Wallachian album, or political and picturesque guide through the Danubian Principalities]. Imprimerie de Cosson.
- De Lagarde, A. (1824). *Voyage de Moscou a Vienne par Kiov, Odessa, Constantinople, Bucharest et Hermannstadt ou lettres adressees a Jules Grifith: par le Comte de Lagarde* [Journey from Moscow to Vienna via Kiev, Odessa, Constantinople, Bucharest, and Hermannstadt, or Letters addressed to Jules Grifith, by the Count of Lagarde]. Treuttel et Wurtz.
- Diaconovich, C. (1900). *Enciclopedia română. Tomul II* [The Romanian Encyclopedia. Volume II]. Editura și tiparul lui W. Krafft.
- Doussault, C. (1853). La Valachie [Wallachia]. *L'Illustration. Journal universel*, 563 (XXIV).
- Fărnuș, I. (2025). Procesul autocolonizării în povestirea Balta-Albă de Vasile Alecsandri. Un exercițiu de geografie literară [The self-colonizing process in Vasile Alecsandri's short story Balta-Albă. An exercise in literary geography]. In Ofelia Ichim (Ed.), *Limbă, cultură și identitate românească* (pp. 385-402). Editura Universității de Vest.

²⁶ În original, „the Hegelian expectation of mutuality” (Gandhi, 1996, p. 16).

- Fur, Gunlög. (2006). Reading Margins: Colonial Encounters in Sápmi and Lenapehoking in the Seventeenth and the Eighteenth Centuries. *Feminist Studies*, 32 (3), 491–521.
- Gandhi, L. (1996). *Postcolonial theory: a critical introduction*. Allen & Unwin.
- Hegel, G.W.F. (2017). *The phenomenology of spirit*. Georgetown University.
- Kiossev, A. (1995). Notes on Self-colonising Cultures. In Dimitri Ginev, Francis Sejersted, & Kostadinka Simeonova (Eds.), *Cultural Aspects of the Modernisation Process* (pp. 73–82). TMV-Centeret.
- Muntean, O. (2003). Călători francezi prin Țările Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea [French travelers in the Romanian lands in the first half of the 19th century]. *Acta Musei Napocensis*, 37-38 (II), 145-167.
- Opreșcu, G. (1926). *Țările române văzute de artiști francezi (sec. XVIII și XIX)* [The Romanian lands as seen by French artists (18th and 19th c.)]. Editura Cultura Națională.
- Paulin, V., Marc, A., Marc, L., Baschet, R., & Dubochet, J.J. (1854). *L'Illustration. Journal universel*. [L'Illustration. Universal Journal] (Vol. XXIV), Paris 60 Rue Richelieu.
- Ponzanesia, S., & Blaagaardb, B.B. (2011). In the name of Europe. *Social Identities*, 1(17), 1-10.
- Răduică, G., & Răduică, N. (1981). *Calendare și almanahuri românești: 1731-1918* [Romanian calendars and almanacs: 1731–1918]. Editura Științifică și Enciclopedică.
- Said, E.W. (1978). *Orientalism*. Random House Inc.
- Schillmeier, M., & Pohler, W. (2010). The Danube and Ways of Imagining Europe. *The Sociological Review*. 2 (58), 25-43.
- Sorensen, E.P. (2010). *Postcolonial studies and the literary: theory, interpretation and the novel*. Palgrave Macmillan.
- Sorensen, D. (Ed.) (2018). *Territories and Trajectories: Cultures in Circulation*. Duke University Press.
- Spivak, G.C. (1988). Can the Subaltern Speak? In C. Nelson, & L. Grossberg (Eds.), *Marxism and the Interpretation of Culture* (pp. 271-313). Macmillan.
- Urechia, N. (1926). O scrisoare a lui Vasile Alecsandri [A letter by Vasile Alecsandri]. *Propilee literare*, 14 (I), 26.
- Vlad, L. (2016). *Ecouri românești în presa franceză: L'Illustration, 1843-1944* [Romanian echoes in the French press: L'Illustration, 1843–1944]. Editura Universității din București.
- Young, R.J.C. (2003). *Postcolonialism. A Very Short Introduction*. Oxford University Press Inc.